

Х.М. Бадалов, здобувач*

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДОСЯГНУТИЙ РІВЕНЬ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Серед сукупності факторів найбільш вагомий вплив на прибутковість сільськогосподарського виробництва справляє собівартість продукції. Рівень собівартості певного сільськогосподарського підприємства чи регіону безпосередньо визначає прибутковість тих чи інших видів продукції рослинництва і формує їх конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринку. Постійні зміни в економічному середовищі, новітні ринкові перетворення справляють неабиякий вплив на рівень собівартості сільськогосподарської продукції, зокрема в галузі рослинництва, що визначає актуальність дослідження сучасного рівня собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у наукове розкриття проблем собівартості і ефективності сільськогосподарського виробництва зробили такі вчені, як В.Г. Андрійчук [1], Л.Ю. Мельник [2], П.Т. Саблук [3], Г.О. Партин [4], В.М. Петров, А.В. Токар [5] та ін. В їх працях висвітлюються питання чинників впливу на собівартість, нові тенденції в структурі витрат та інші питання. Проте потребує аналізу досягнутий рівень собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз досягнутого рівня собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах на сучасному етапі розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу досліджень. Собівартість продукції рослинництва – це грошова форма витрат на підготовку її виробництва, виготовлення і збут. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання усіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Чим краще працює підприємство, тим нижча собівартість продукції. Тому собівартість є одним з важливих показників ефективності

---

* Науковий керівник – д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів Олійник О.В.

виробництва [5].

Ефективність сільськогосподарського виробництва і собівартість продукції зумовлена в значній мірі загальним рівнем розвитку регіону. У зв'язку з цим, розглянемо витрати на виробництво основних видів продукції рослинництва по регіонам (табл. 1).

1. Витрати на виробництво основних видів продукції зернових культур за регіонами у 2013 р. (у розрахунку на 1 ц основної продукції), грн*

	Зернові та зернобобові – всього	Пшениця	Кукурудза на зерно	Зернові та зернобобові (без кукурудзи)
Кіровоградська	97,64	99,68	93,15	103,79
Херсонська	134,34	132,69	111,30	141,86
АРК	160,83	159,85	103,57	172,87
Степ	120,40	121,22	99,73	126,54
Полтавська	89,38	107,27	82,76	111,03
Харківська	104,83	98,13	106,49	103,95
Хмельницька	120,30	128,24	112,80	132,50
Лісостеп	105,14	117,80	96,16	122,85
Житомирська	105,55	135,48	92,78	139,68
Рівненська	107,70	144,49	92,98	143,72
Закарпатська	140,67	132,49	131,18	144,34
Полісся	118,08	133,02	107,77	136,21
Україна	113,91	123,08	100,52	127,72

* По природно-кліматичних зонах наведені області з найвищою і найнижчою собівартістю зернових і зернобобових культур.

Джерело: [6, с. 64].

Витрати на виробництво зернових і зернобобових культур у 2013 р. в середньому по Україні становили 106,28 грн/ц. Найвищими вони були в АРК – 160,83 грн/ц. Найнижчими витрати на виробництво зернових були у Полтавській області (89,38 грн/ц). Найбільш витратним виробництво зерна пшениці було у Криму та в західних областях, найменшими витрати були в Харківській (98,13 грн/ц) і Кіровоградській (99,68 грн/ц) областях.

При вирощуванні кукурудзи на зерно середні витрати по Україні у 2013 р. становили 100,52 грн/ц. Найменшими вони були у Полтавській – 82,76 грн/ц області, найвищими – у Львівській області (124,84 грн/ц).

Розглянемо виробничу собівартість соняшнику у великих та середніх сільськогосподарських підприємствах за регіонами України (табл. 2).

2. Витрати на виробництво насіння соняшнику за регіонами у 2013 р., грн

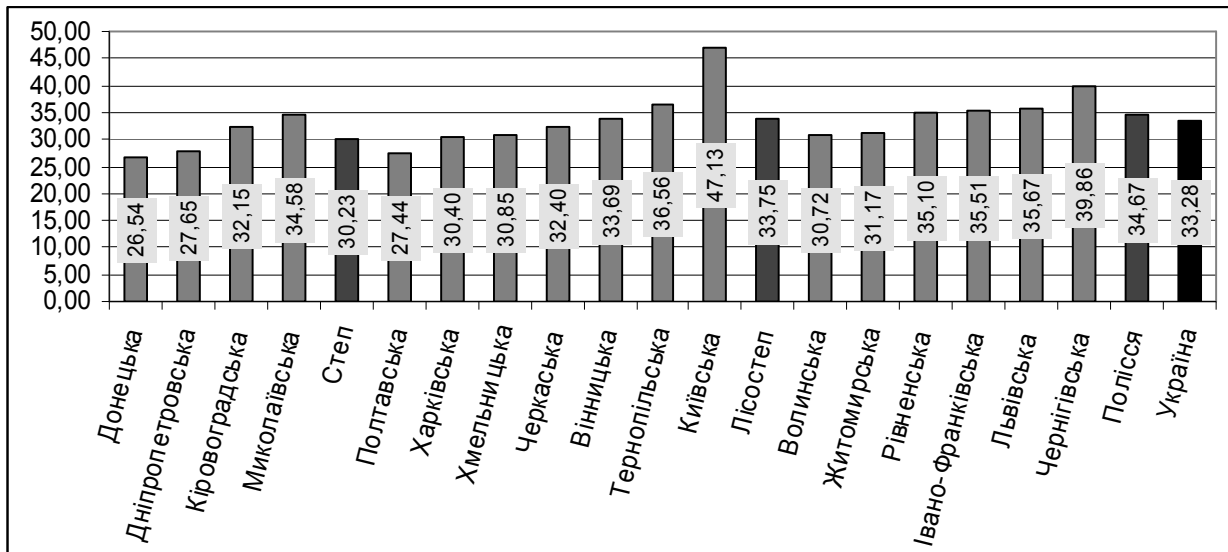
Область, природно- кліматична зона	Собівартість насіння соняшнику, грн/ц	Область, природно- кліматична зона	Собівартість насіння соняшнику, грн/ц	Область, природно- кліматична зона	Собівартість насіння соняшнику, грн/ц
Дніпропетровська	172,08	Харківська	177,63	Житомирська	192,37
Кіровоградська	178,23	Київська	178,64	Івано- Франківська	194,27
Миколаївська	181,07	Сумська	182,68		
Одеська	190,04	Вінницька	189,21	Волинська	210,70
Луганська	202,91	Полтавська	193,08	Львівська	222,77
Запорізька	208,41	Чернівецька	196,07	Рівненська	223,29
Херсонська	210,47	Черкаська	198,08	Чернігівська	248,02
Донецька	220,31	Тернопільська	224,84	Закарпатська	285,76
АРК	225,43	Хмельницька	279,50	Полісся	225,31
Степ	198,77	Лісостеп	209,17	Україна	209,92

* По природно-кліматичних зонах наведені області з найвищою і найнижчою собівартістю насіння соняшнику.

Джерело: [6].

Витрати на вирощування насіння соняшнику в середньому по Україні становили у 2013 р. 193,38 грн/ц, найвищими вони були в Закарпатській (285,76 грн/ц) та Хмельницькій (279,50 грн/ц) областях. Найнижчий рівень витрат на 1 ц було досягнуто в Дніпропетровській (172,08 грн/ц) та Харківській (177,63 грн/ц) областях. Найнижчий рівень собівартості насіння соняшнику мали сільськогосподарські підприємства в зоні степу, що зумовлено найбільш сприятливими природно-кліматичними умовами для вирощування цієї культури. Виробнича собівартість у 2013 р. в підприємств зоні лісостепу були на рівні 209,17 грн/ц, на Поліссі – 225,31 грн/ц.

Цукрові буряки вирощувалися не в усіх регіонах України (0), і їх собівартість у 2013 р. суттєво диференційована. Найнижча собівартість цукрових буряків у 2013 р. була у Донецькій і Полтавській (26,54, та 27,44 грн/ц відповідно), найвища – у Київській області – 47,13 грн/ц.

**Витрати на виробництво цукрових буряків (фабричних)
за регіонами у 2013 р., грн/ц**

Джерело: [6, с. 64].

Безпосередньо на суму отриманого прибутку впливає повна собівартість продукції, оскільки в неї включені також витрати на збут і вона формується під впливом цілого ряду факторів. Розглянемо повну собівартість продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області по районах. Найнижчого рівня повної собівартості пшениці та ячменю вдалося досягти у 2013 р. сільськогосподарським підприємствам Чугуївського району: 93,10 грн/ц та 116,53 грн/ц відповідно. Найвища собівартість пшениці була у Великобурлуцькому районі – 136,68 грн/ц, ячменю – в господарствах Балаклійського району – 205,40 грн/ц. Повна собівартість кукурудзи на зерно найнижчою була у підприємств Печенізького району – 90,65 грн/ц, найвищою – в Барвінківському районі (221,42 грн/ц). Собівартість соняшнику найнижчою у 2013 р. була у Чугуївському районі – 167,10 грн/ц, найвищою – в Барвінківському районі – 298,87 грн/ц. Цукрові буряки з найменшими витратами було вирощено і реалізовано в Дергачівському районі – 27,06 грн/ц, найвищий рівень повної собівартості був у Балаклійському районі – 62,00 грн/ц. Картоплю в Харківській області вирощували лише в 7 районах і лише в Краснокутському собівартість була низькою – 152,46 грн/ц. Найнижча собівартість овочів була в Ізюмському районі – 97,30 грн/ц, а найвища – в Первомайському (879,32 грн/ц).

Таким чином, собівартість продукції значно диференційована в регіональному розрізі. Вона також відрізняється і залежно від особливостей діяльності конкретного підприємства. Тому для більш

повного уявлення про собівартість та фактори, що на неї впливають було проведено дослідження сільськогосподарських підприємств Харківської області за рівнем виробничої собівартості. Для цього було відібрано по п'ять господарств з найнижчою і найвищою собівартістю. Підприємства з найнижчою собівартістю конкурентоспроможні як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, а господарства з найвищим її рівнем неконкурентоспроможні навіть на внутрішньому ринку. Результати дослідження подані в табл. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**

3. Виробництво соняшнику в окремих сільськогосподарських підприємствах Харківської області з найнижчою і найвищою собівартістю, 2013 р.

Назва підприємства (район)	Собівартість 1 ц, грн	Зібрана площа, га	Урожай- ність, ц/га	При- буток, грн/га	Витрати на 1 га, грн
Харківська область	219,46	288119	29,2	2019,89	5185,3
Підприємства з найнижчим рівнем собівартості					
ПП "Агро-Новоселівка 2009" (Нововодолазький)	80,40	338	37,1	1604,7	5855,6
ПСП "Первомайське" (Шевченківський)	82,33	256	36,8	9889,8	3860,2
ФГ Шиленка О.І. (Нововодолазький)	83,92	210	33,0	3253,8	2781,0
ТОВ СП "Картамиш" (Первомайський)	85,16	600	30,6	6328,8	2036,8
ДП "ДГ"Червона хвиля" (Великобурлуцький)	85,30	526	25,3	3617,9	1739,5
Підприємства з найвищим рівнем собівартості					
ТОВ "Супіна агро" (Лозівський)	502,89	3403	25,1	-3118,5	5777,9
ПП "Сардур" (Первомайський)	517,54	310	30,0	-5557,4	15700,3
Досл. СП "БВ" ТОВ (м. Харків)	553,57	441	15,0	-685,3	2763,3
П-О СП "Бурлуцьке" (Великобурлуцький)	561,10	741	32,2	-9867,9	7120,4
ТОВ "Козіївське" (Краснокутський)	635,19	545	23,9	-9722,2	13809,2

Джерело: Розраховано автором за даними статистичної звітності підприємств.

Серед вибірки сільськогосподарських підприємств Харківської області з найнижчою собівартістю у 2013 р. спостерігалася досить висока урожайність – в межах 30-40 ц/га, що вище за середню по області. Виняток становлять лише ДП «ДГ «Червона хвиля», де вона становила 25,3 грн/ц. Мінімальною собівартість була в ПП "Агро-Новоселівка 2009" –

80,40 грн/ц, при цьому сума прибутку, отримана з 1 га становила 1604,7 грн. Найбільший прибуток від реалізації насіння соняшнику отримало ПСП «Первомайське» – 9889,8 грн/га, рівень собівартості становив 82,33 грн/ц. Отже, найнижча собівартість не забезпечила отримання максимального прибутку. Витрати на 1 га в ПСП «Первомайське» становили 3860,2 грн/га. Найбільше коштів було витрачено на нафтопродукти – 1082,0 грн/га, насіння – 593,4 грн/га, інші матеріальні витрати – 662,9 грн/га. Знизити собівартість підприємство змогло за рахунок низьких витрат на оплату послуг сторонніх організацій та відмови від застосування мінеральних добрив. Підприємство з найнижчою собівартістю – ПП «Агро-Новоселівка 2009» мало рівень витрат на 1 га вищий за середньообласний – 5855,6 грн/га. Це дозволило отримати високий рівень урожайності – 37,1 ц/га, а прибуток на 1 га при цьому був низький. Варто пам'ятати, що висока урожайність не гарантує отримання максимального прибутку. Зростання урожайності веде до збільшення суми прибутку лише до певної міри, далі вступає в силу закон спадної віддачі, росте собівартість і зменшується прибуток з 1 га. За цих умов важливе значення має економіко-математичне моделювання рівня урожайності і витрат з урахуванням прогнозного рівня цін на продукцію.

Усі підприємства вибірки з найвищим рівнем собівартості соняшнику у 2013 р. отримали збитки від його реалізації. Найменше збитків – -685,3 грн/га мало Досл. СП "БВ" ТОВ, де собівартість 1 ц становила 553,57 грн/ц. У ПСП "Сподобівське" собівартість була найменшою з представлених у вибірці господарств – 406,35 грн/ц, а сума отриманих збитків – -4105,9 грн/ц. Найменша собівартість не забезпечила отримання найменшої суми збитків, а найменший збиток отримано при більш високій собівартості, ніж мінімальна.

Висновки. Сільськогосподарські підприємства Харківської області за досліджуваній період мали один з найнижчих рівнів виробничої собівартості зернових і зернобобових серед регіонів України – 104,83 грн/ц. Собівартість пшениці була найнижчою з-поміж областей – 98,13 грн/ц. За собівартістю насіння соняшнику сільськогосподарські підприємства Харківської області у 2013 р. теж мають один з найкращих показників – 166,63 грн/ц, в той час як у середньому по Україні вона становила 209,92 грн/ц

Дослідження собівартості основних сільськогосподарських культур в розрізі районів Харківської області показало, що одним з найкращих за рівнем собівартості у 2013 р. є Чугуївський район. Собівартість пшениці і ячменю у Чугуївському районі в 2013 р. була найнижчою по області і

становила 93,10 та 116,53 грн/ц відповідно. Також в Чугуївському районі найнижча собівартість насіння соняшнику – 167,10 грн/ц, в той час як у середньому по області – 219,46 грн/ц. Найвища собівартість пшениці була у підприємствах Великобурлуцького району – 136,68 грн/ц, насіння соняшнику – у господарствах Барвінківського району (298,87 грн/ц).

У розрізі конкретних підприємств найнижчий рівень собівартості соняшнику в 2013 р. мали ПП "Агро-Новоселівка 2009" Нововодолазького району – 80,40 грн/ц та ПСП "Первомайське" Шевченківського району – 82,33 грн/ц, що дає їм можливість бути конкурентоспроможними на внутрішньому та зовнішньому ринку. Найвища собівартість соняшнику була у П-О СП "Бурлуцьке" Великобурлуцького району (561,10 грн/ц) та ТОВ "Козіївське" Краснокутського району (635,19 грн/ц), що не забезпечує беззбитковий рівень виробництва і не дозволяє конкурувати з іншими виробниками на внутрішньому ринку.

Бібліографічний список: 1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підр. / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 2. Мельник Л.Ю. Фактори впливу на прибутковість аграрних підприємств / Л.Ю. Мельник, П. М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 79-86. 3. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19-37. 4. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: монографія / Г.О. Партин. – К.: УБС НБУ, 2008. – 219 с. 5. Петров В.М. Методичні підходи до формування собівартості сільськогосподарської продукції та її вплив на ефективність виробництва // В.М. Петров, А.В. Токар // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 55-60. 6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік: Стат. бюллетень / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – Київ: Держ. служба статистики України. – 2014. – 84 с.

Бадалов Х.М. Достигнутый уровень себестоимости продукции растениеводства в сельскохозяйственных предприятиях. Проведен анализ уровня себестоимости продукции растениеводства в больших и средних сельскохозяйственных предприятиях Украины. Детально рассмотрена производственная себестоимость основных сельскохозяйственных культур в разрезе регионов и природно-климатических зон. Доказано, что себестоимость значительно

дифференцирована по регионам и наиболее низкий ее уровень характерен для регионов и климатических зон, традиционных для ее выращивания. Выявлено, что сельскохозяйственные предприятия Харьковской области имеют наиболее низкий уровень себестоимости пшеницы и подсолнуха, а также один из низких по остальным видах продукции растениеводства, что определяет высокую эффективность производства. Исследована полная себестоимость основных видов продукции в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области в разрезе районов. Доказано, что предприятия с низкой себестоимостью имеют высокий уровень конкурентоспособности как на внутреннем, так и на внешнем рынке, а предприятия с наиболее высокой себестоимостью – неконкурентоспособны на внутреннем рынке. Проведен анализ урожайности, прибыли и затрат в выборке предприятий Харьковской области с наиболее высоким и низким уровнем себестоимости.

Badalov H. The achieved level of the cost of crop production in the agricultural enterprises. The analysis of the level of cost of crop production in large and medium-sized agricultural enterprises of Ukraine. We discuss the cost of production of major crops across regions and climatic zones. It is proved that the cost is significantly differentiated by region and its lowest level characteristic of the regions and climatic zones, traditional for its cultivation. Revealed that the agricultural enterprises of the Kharkiv region have the lowest level of the cost of wheat and sunflowers, as well as one of the lowest in the other types of crop production, which determines the high production efficiency. In this regard, it is proved that companies with low cost have a high level of competitiveness both in the domestic and foreign markets, and the company with the highest production costs are not competitive in the domestic market. The analysis yields, profits and costs in the sample enterprises of the Kharkiv region with the highest and low cost.